

голе тіло; 10,4% – дозволяли торкнутися до голих частин свого тіла (ощупати себе); 7,8% – займалися сексом за певну плату; 3,2% – погоджувалися сфотографуватися або знятися у фільмі в оголеному вигляді [2].

Превентивним заходом боротьби з небезпечним контентом на конкретних сайтах можна вважати Кодекс щодо захисту дітей від жорстокого поводження в мережі Інтернет, прийнятий 20 лютого 2012 року, який спрямований на боротьбу з небезпечним Інтернет-контентом. Однак контролювати он-лайн спілкування дитини надзвичайно складно, навіть якщо заблокувати конкретні сайти і припустити дивовижну ситуацію з відсутністю відверто небезпечного контенту. Проблемою може бути і психологічний аспект – небажання дитини щось розповідати, адже діти соромляться говорити про такі речі: якщо, наприклад, хтось запропонував щось непристойне, то дитина це може тримати в собі [2].

Дослідники з питань захисту суспільної моралі пропонують для батьків: стати більш досвідченим Інтернет-користувачем; дізнатися, які сайти відвідує дитина, навчити її правильній онлай-поведінці; показати безпечні й корисні дитячі Інтернет-ресурси; дізнатися, які програми потрібно встановити на комп'ютер, щоб захистити дитину від он-лайн-загроз; розповісти дітям елементарні принципи безпеки в Інтернеті; і що найважливіше – побудувати з ними довірливі взаєностосунки з дітьми [4, с. 12].

Окрім вищезазначених факторів, одним із важливих шляхів захисту дитини від кібернасилля, є вплив на її виховання та організацію дозвілля в школі, позашкільних організаціях, спортивних секціях, церкві та ін. Дозвілля слід організувати із врахуванням сучасного інтелектуального рівня розвитку суспільства та потреб самої дитини, зробити його цікавим та потрібним. Проводити профілактичні роз'яснення, які б застерегли дитину з потенційно небезпечною поведінкою, організувати виховні заходи, спрямовані на формування моральних цінностей та моральну самосвідомість, які і стануть запорукою безпеки особистості не тільки в Інтернет-просторі, але й в інших сферах життя.

Таким чином, на даний момент розвитку суспільства, нагальним завданням залишається вирішення питання безпечного користування неповнолітніми інформацією Інтернет-порталів. В Україні перспективою подальших розвідок у реалізації державної політики щодо захисту неповнолітніх від шкідливого впливу ЗМІ є громадська експертиза діяльності мас-медіа та мережі Інтернет як один з найвагоміших важелів державного регулювання в інформаційній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

3. Василевич О. Маніпуляція свідомістю в умовах інформаційного суспільства / О. Василевич // Мультиверсум. Філософський альманах // [за заг. ред. В. Ляха]. – К., 2008. – Вип. 68. – С. 46 – 56.
4. Дорош М. Небезпечний Інтернет [Електронний ресурс] // Сайт «Медіаграмотність». – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/pro-nas>.
5. Куницький В. Захист неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкт гуманітарної експертизи : український та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] // Сайт Національної академії державного управління при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Kunitskiy.pdf>.
6. Пам'ятка для батьків «Діти, Інтернет, Мобільний зв'язок» : Як захистити дітей від закачування контенту з небажаним змістом. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article.jsessionid=6F026366959734EE9537BBB27619C57F?art_id=110944&cat_id=111360.
7. Соціально-психологічні особливості впливу Інтернет-простору на розвиток особистості дитини [Електронний ресурс] // Сайт Національно-експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. – Режим доступу : <http://www.moral.gov.ua/upload/pdf/3.pdf>.

Анастасія Тадаєва,

аспірантка,

Харківська державна академія культури

ПРОБЛЕМА КІБЕРТРЕТИРУВАННЯ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Проаналізовані наукові праці щодо кібертретиривання, як виду насилля в сучасному інформаційному просторі серед підлітків. Висвітлено суть понять «насилля», «третиривання», «булінг», «мобінг», «кібертретиривання». Висвітлено особливості третиривання підлітків в сучасному інформаційному просторі.

Anastasiia Tadaieva

PROBLEM OF CYBER MOBBING AMONG TEENAGERS

The article provides the analysis of scientific papers on cyber mobbing among adolescents as a type of violence in modern cyberspace. The contents of notions "violence", "mobbing", "bullying", and "cyber bullying" are analyzed. The peculiarities of bullying among teenagers in modern information environment are outlined.

XXI ст. характеризується переходом до інформаційного суспільства, де головною цінністю є інформація і, як наслідок, знання. Людина має можливість швидко отримувати її за допомогою Інтернету, який, в свою чергу, кардинально змінює процес соціалізації особистості. Найактивнішими користувачами

Інтернет-простору є неповнолітні, а підлітковий вік в онтогенезі є одним із найскладніших. Вплив Інтернету, як мегафактору соціалізації на підлітків, є неоднозначним, адже віртуальний простір, з одного боку, уможливує доступ до цінностей інформаційного суспільства, а з іншого – підлітки в силу вікових особливостей проявляють віктимну та девіантну поведінку. Найактуальнішим прикладом такої поведінки є феномен кібертретування, який набуває обертів у підлітковому середовищі.

Проблему соціалізації людини в Інтернет-просторі досліджують вчені Європи та США вже з середини минулого століття, але на пострадянському просторі її вивчення лише розпочинається й має переважно теоретичний характер. Так, серед зарубіжних науковців Д. Ліклідер, Р. Тейлор аналізували вплив першої комп'ютерної мережі Agranet на людину; Д. Гумперт, Р. Каскарт, С. Кейслер, В. Орликовський, Л. Спроул, М. Туроф, С. Хілтз, Д. Ятєсь досліджували взаємодію в системі «людина-комп'ютер». На пострадянському просторі Е. Белінська, А. Войскунський, Л. Гур'єва, А. Жичкіна, Н. Носов розглядають соціальні та психологічні наслідки комп'ютерної діяльності й спілкування. Психовікові особливості підліткового віку досліджували І. Булах, Є. Ємельянова, Г. Мільчеська, О. Сергєєнкова, В. Сухомлинський та інші вчені; особливості соціалізації дітей та молоді в умовах інформаційного суспільства розглядають Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, П. Плогніков, А. Рижанова, С. Савченко; третування як соціально-педагогічне явище вивчає О. Корабльова; специфіку кібертретування серед підлітків – О. Дроздов, Дж. Чамберлін та інші. Таким чином, аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що означена проблема є актуальною як на теоретичному, так і на практичному рівнях, оскільки особливості третування в сучасному інформаційному просторі серед підлітків досліджено недостатньо.

За даними філософів, футурологів, культурологів, педагогів тощо приблизно з середини ХХ століття людство вступило в якісно нову фазу розвитку, де провідними компонентами культури стали знання, інформація, комунікативні технології. Найдоступнішим джерелом інформації на сьогодні виступають, так звані, нові медіа (Інтернет, мобільна телефонія та оновлені інтерактивні радіо і телебачення), які представляють сучасний інформаційний простір людства, а отже, полегшують доступ до цінностей інформаційного суспільства.

Підлітковий вік є першим перехідним етапом від дитинства до дорослості. У цьому віці відбуваються значні зміни в фізіологічному, психологічному та соціальному розвитку дитини. Наразі відсутнє єдине розуміння вікових рамок підліткового віку. Так, Є. Ємельянова визначає, що підлітковий вік починається з 13 років, а закінчується у 19 [6]. О. Сергєєнкова наголошує на тому, що підлітковий вік охоплює віковий період від 10 до 15 років [9]. У свою чергу, вважаємо за необхідне визначити вікові рамки молодшого шкільного віку та юнацтва, які безпосередньо пов'язані з підлітковим віком. Початок молодшого шкільного віку визначається вступом дитини до школи, а в останні роки, у зв'язку із введенням 4-класної початкової освіти, діти стають школярами у шести річному віці. Отже, межі молодшого шкільного віку тотожні періоду навчання у початковій школі (з 6–7 до 10–11 років) [10, с. 242–249]. Згідно з Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молодь визначається як громадяни України віком від 14 до 35 років. [7]. Отже, означивши вікові рамки молодшого шкільного віку, який передує підлітковому віку, та вікові рамки юнацтва, який є наступним в онтогенезі, визначаємо підлітковий вік з 10–11 до 14 років.

Цікавими є типові особливості підліткового віку, які виділяє І. Булах: підвищена чутливість у взаєминах з оточуючими; нестійкість самооцінки; вибірковість в оцінці якостей іншої людини; прояв прямолінійних та критичних суджень; вимогливість до однолітків та дорослих у дотриманні слова; велике значення думок референтної групи про власну особистість; виникнення такого новоутворення як рольове самовизначення (усвідомлення свого місця в суспільстві); прагнення бути значимим серед однолітків; потреба в інтимно-особистісному спілкуванні зі значущими однолітками; прагнення до самостійності та незалежності поведінки від порад дорослих; бажання зайняти нову соціальну позицію, бути та вважатися дорослим; здатність до саморозвитку тощо [2, с. 129].

Н. Беженар наголошує на тому, що нині серед підлітків загострилася проблема насилля, яке здійснюється самими дітьми у середовищі однолітків [1]. Це підтверджують статистичні дані Українського інституту соціальних досліджень імені О. Яременка: 15% респондентів є постійними суб'єктами образ, 53% вміють вирішувати конфлікти без застосування насилля, 20% дівчат самостверджуються за допомогою насилля, а майже половина опитуваних підтримують думку про те, що домогтися бажаного легше застосовуючи агресію та насилля [8].

Т. Журавель зазначає, що на сьогодні у вітчизняній та зарубіжній філософії, психології, соціології, педагогіці, соціальній педагогіці відсутнє єдине розуміння понять «насилля», «агресія» та «агресивна поведінка». Автор визначає насилля як соціокультурний і соціально-психологічний феномен, пов'язаний із застосуванням (загрозою застосування) фізичної сили або психологічного впливу як протиправного вияву власної волі особою чи групою осіб стосовно інших; насилля може призводити до деструкції особистості жертви та негативних соціальних наслідків [5, с. 278–282].

Нині актуальності набувають такі поняття, як третирування, мобінг та булінг. Розглянемо детальніше особливості кожної категорії. Згідно з визначенням сучасного тлумачного словника української мови, третирування – поведінка, яка характеризується безцеремоністю, зневажливістю по відношенню до іншого. Н.Бумаженко визначає мобінг як групове психологічне притиснення, а булінг – як агресивну поведінку, яка виражається у злісному переслідуванні, жорстокості, спробах образ і приниження, підриві репутації [3, с. 67]. Отже, на основі аналізу категорій третирування, булінгу та мобінгу, можемо визначити в рамках нашого дослідження, що поняття третирування та булінг є тотожними та означають насильницьку поведінку, яка виражається суб'єктом у навмисних діях, спрямованих на об'єкта, метою якого є приниження та підрив репутації. Мобінг, в свою чергу, визначаємо як насильницькі дії суб'єктів по відношенню до об'єкта. Суттєву відмінність між третируванням та мобінгом вбачаємо у кількості суб'єктів цькування (у третируванні суб'єктом виступає одна особа, а у мобінгу – декілька осіб чи ціла група). Основними формами прояву цього явища є фізична (побиття учня), вербальна (словесні образи, погрози, ворожі насмішки або жарти) та соціальна (непрямі форми фізичної та вербальної агресії – бойкот, ворожа міміка та жестикуляція).

Нині феномен третирування є серйозною соціально-педагогічною проблемою не лише в освітньому середовищі, а й в суспільстві в цілому. Останнім часом увагу дослідників привертає нова форма третирування в сучасному інформаційному просторі – «кібертретирування» (cyberbullying). Під ним розуміють форму поведінки, яка полягає у розсиланні повідомлень агресивного та образливого характеру з використанням нових інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ) (Інтернет, мобільний телефон). Третирування через Інтернет дозволяє агресорові зберегти свою анонімність і перетворити ситуацію переслідування на своєрідний «маскарад».

А. Чернякова [11] стверджує, що останнім часом увагу зарубіжних дослідників, зокрема соціальних психологів (П. Агатсон, Р. Ковальські, С. Лімбер) привертає нова форма соціального третирування, що відрізняється анонімністю – «кібертретирування», «кібер мобінг» або «кібербулінг» (англ. cyber-bulling). О. Дроздов наголошує, що за даними деяких американських фахівців, 2006 року 9% молодих американців віком від 10 до 17 років зустрічалися з феноменом кібертретирування. Результати дослідження цього феномена, проведеного у 2005 – 2006 роках у Бельгії, показали: 10% бельгійських підлітків та юнаків були втягнуті у відносини регулярного кібертретирування, зокрема 3,3% – як жертви, 5% – як агресори, а 2,6% – і як жертви, і як агресори. У цілому, з різною частотою, з різними формами кібертретирування зустрічались більше 60% досліджуваних [4].

Раніше аутсайдер класу потерпав від фізичного або психічного цькування лише у школі, а прийшовши додому, мав змогу відгородитися від шкільних проблем, міг знайти друзів, які живуть поруч. Про проблеми дитини у школі, можливо ніхто не знав, проте з поширенням Інтернету й популяризацією соціальних мереж, цькування дитини у школі переходить на новий, більш загрозливий для її психічного здоров'я і навіть життя рівень: діти можуть погрожувати, знеславлювати, ображати й, навіть, доводити до самогубства один одного. Сутність цього феномену полягає в залякуванні через розсилання учнями погрозливих повідомлень за допомогою ІКТ.

Іншими формами кібертретирування можна вважати дії хакерів, які спрямовані на пошкодження персональних комп'ютерів, а саме: зламування паролів, пошкодження веб-сайтів користувачів. Згідно з результатами досліджень Р. Ковальські, можна виділити наступні відмінності реального третирування від кібербулінгу: внаслідок анонімності Інтернету, агресор невідомий жертві; жертви кібербулінгу не звертаються до дорослих за допомогою, оскільки остерігаються «покарання» через позбавлення привілеїв користуватися комп'ютером чи мобільним телефоном. У свою чергу, суспільство не залишається осторонь цієї проблеми і звертає увагу на проблеми негативного досвіду використання людиною сучасного інформаційного простору, знімаючи кінофільми, наприклад фільми, які засновані на реальних подіях: «Як я дружив в соціальній мережі» 2010 року, висвітлюючи проблему стосунків в мережі Інтернет і те, що співрозмовник може видавати себе за кого завгодно і, навіть, створювати свій світ з друзями і близькими, які насправді не є ними.

«Кібертерор» 2011 року розповідає історію кібертретирування однокласниками дівчини, яка намагається вчинити суїцид через це. «Після Люсії» 2012 року, який розповідає жахливу історію дівчинки-підлітка, яка переїздить з батьком після смерті матері до іншого міста і йде до школи, в якій її змушує під дією алкоголю однокласник вступити з ним у статевий контакт, і все це знімає на відео, розсилаючи потім відеозапис всім одноліткам, які починають знущатися з дівчини в реальному світі і викладати відео в соціальну мережу. Наприкінці фільму дівчина тікає від всіх, які переконані в тому, що дівчина втопилася в океані. Батько робить самосуд над хлопцем, який першим почав знущатися з дівчинки.

Таким чином, проблема кібертретирування серед підлітків набуває актуальності з розвитком та популяризацією ІКТ. Ця проблема у підлітковому віці потребує детальнішого вивчення та розробки технологій зменшення виявів означеного феномену. Вважаємо за необхідне розробку соціально-педагогічних технологій щодо гармонізації соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі з метою попередження проблеми кібертретирування у підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беженар Н. Булінг : підліткове насильство в школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvitaua.com/attach/2319/SHj12021s.pdf>
2. Булах І. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: дис ... доктора псих.наук : 19.00.07 / І. Булах. – К., 2004. – 581 с.
3. Бумаженко Н. Виктимология : [учебно-методическое пособие] / Н. Бумаженко. – Витебск : УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2010. – 115 с.
4. Дроздов О. Феномен третирування у школі : шляхи вирішення проблеми [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=78&c=1878/>
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Звереві. – К. ; Сімферополь : Універсум. 2012. – 536 с.
6. Емельянова Е. Психологические проблемы современного подростка и их решение в тренинге / Е. Емельянова. – СПб. : Речь, 2008. – 336 с.
7. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. № 2998-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – 27 с.
8. Образи та насильство в середовищі учнівської молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/HBSC/Buklets/buklet%2008.pdf>
9. Сергеєнкова О. Вікова психологія : [навч. посіб.] / О. Сергеєнкова, О. Столярук, О. Коханова, О. Пасека. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
10. Тадаєва А. Кіберсоціалізація як складова соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах інформаційного суспільства / А. Тадаєва // Вісник Харківської державної академії культури : [зб. наук. праць / відп.ред. В. Шейко]. – Х. : ХДАК, 2014. – Вип. 42. – С. 299.
11. Чернякова А. Організаційно-педагогічні засади запобігання та подолання насильства в загальноосвітніх школах США : автореферат на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. Чернякова ; СДПУ імені А. С. Макаренка. – Суми, 2011. – 20 с.

Олександр Топоренко,

студент,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КІБЕРБУЛІНГ ЯК НОВІТНІЙ ВИД НАСИЛЬСТВА НАД ПІДЛІТКАМИ

Стаття присвячена феномену кібербулінгу, як виду новітнього насильства над підлітками в умовах віртуального середовища. Автор намагається виокремити його характерні особливості, проаналізувати причини виникнення у підлітковому середовищі, визначити основну типологізацію та досвід його попередження у зарубіжних країнах.

Oleksandr Toporenko

CYBERBULLYING AS A NEW FORM OF VIOLENCE AGAINST TEENAGERS

The article outlines the phenomenon of cyberbullying as the newest form of violence against teenagers in virtual environment. It identifies its characteristics, causes, basic typology and experience of its prevention in foreign countries.

Поширення Інтернету як інформаційно-комунікативної парадигми в умовах загальної інформатизації суспільства зумовило перетворення віртуального простору у прогресивний перехід суспільства на нову стадію, з яким, однак, у життя прийшли такі негативні поняття, як кіберзлочинність, несанкціонована розсилка реклами, спами та інші. Неповнолітні, які є основними користувачами комунікативно-інформаційних мереж – територій, куди підлітки втікають від батьківського контролю і можуть відчувати себе вільними, є основними реципієнтами цих негативних явищ. Одним із них є явище кібербулінгу – надсилання або розміщення образливих і жорстоких повідомлень або зображень через мережу Інтернет та інші електронні засоби зв'язку з метою завдання психологічної та фізичної шкоди об'єкту знущань [18, с. 85].

Звертаючись до дослідження кібербулінгу як форми віртуального насильства над неповнолітніми, слід зазначити, що ця проблема детально досліджувалась у працях зарубіжних і деяких вітчизняних науковців. Проблема булінгу, віртуального насильства над неповнолітніми висвітлюється у працях М. Лундгцяхрен, К. Блайя, І. Литовченко, Р. Внебрачних, Й. Пізальського, Ф. Фезер, К. Катцер, Е. Менесіні, П. Слі, які засвідчують, що зазначена проблема є новою і потребує спільних зусиль інформаційних та гуманітарних наук